

Sâlim divanının ilk sayfası (Oxford Bodleian Ktp., MS, Türk, nr. 107)

şeklinde manzum bir mukaddime ile başlayan divanda otuz altı kaside, üç mesnevi, on yedi musammat, on üç tezkire ve mektup, altı lugaz, 309 gazel, kırk üç manzum tarih, yirmi kıta, on bir rubâî, yedi nazım, 175 matla' ve müfred bulunmaktadır. Divanının beş nüshası bilinmektedir (TSMK, Hazine, nr. 888, 915; İÜ Ktp., TY, nr. 184; Konya Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 2405; Oxford Bodleian Ktp., MS, Türk, nr. 107). Eserin tenkitli baskısı -Oxford Bodleian Library nüshası hariç- Adnan İnce tarafından yapılmış (*Mirzâzâde Mehmed Sâlim Divanı*, Ankara 1994), ayrıca beş nüshası esas alınarak Hüseyin Güfta tarafından üzerinde bir doktora tezi hazırlanmıştır (bk. bibl.). 3. Neylû'r-reşâd fî emri'l-ci-hâd (İstanbul 1294). On yedi bölümden meydana gelen bir eser olup I. Mahmud adına 1145'te (1732) yazılmıştır. Sâlim'in bizzat kaydettiği veya diğer kaynaklarda adları anılan eserleri de şunlardır: *İkdü'l-cümân fî târihi ehli'z-zamân Tercümesi* (*Aynî Tarihi*'nin hey'et ve coğrafya ile ilgili on bir cüzünün tercümesidir); *Selâmetü'l-insân fî muhafazati'l-lisân* (sarf ve nahve dair Arapça bir eserdir); *Mâhiyyetü'l-âşık* (tasavvuf, tabakat, siyer ve tarihe dair dört ciltlik bir eserdir); *Lugat-i Vassâf* (Nazmîzâde Murtaza ve Hüseyin efendilerin *Vassâf Tarihi*'nde anlaşılması güç kelimeler için tertip ettikleri lugatın Türkçe bakımından yenileştirilmiş ve tekrar düzenlenmiş şeklidir); *Türkçe-Arapça-Farsça Lugat*; *Akâid-i İmâm Tahâvî Tercümesi*.

BİBLİYOGRAFYA :

Sâlim, *Tezkiretû's-şu'arâ* (haz. Adnan İnce), Ankara 2005; Safâî, *Tezkire*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2549, vr. 131*; İsmâîl Belîğ, *Nuhbetü'l-âsâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 1182, vr. 32*; Râmîz, *Tezkire*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3873, vr. 52a-b; Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 166; II, 136; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 454; a.mlf., *Mecelletü'n-nişâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 247*; Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi, *Bağçe-i Safâ-endûz*, İÜ Ktp., TY, nr. 2095, s. 151; Fâtîm, *Tezkire*, s. 177-178; Mehmed Tefvik [Mesnevihan], *Mecmûatü'l-terâcîm*, İÜ Ktp., TY, nr. 192, vr. 94b; *Deuhatü'l-meşâyih*, s. 84; Mehmed Şem'î, *İlâveli Esmârü't-tevârîh*, İstanbul 1295, s. 199; Muallim Nâci, *Esâmî*, İstanbul 1333, s. 160; *Sicill-i Osmânî*, III, 3; *Osmanlı Müellifleri*, II, 355-356; Bursalı Mehmed Tâhir, *Menâkıb-ı Harb*, İstanbul 1333, s. 21; Gibb, *HOP*, III, 202; Ahmed Refik, *Hicrî On İkinci Asırda İstanbul Hayatı (1100-1200)*, İstanbul 1930, s. 47-50; İbnü'l-emîn, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 6; TCYK, s. 609-610; TYDK, III, 731; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî* (haz. Cemâl Kurnaz – Mustafa Tatcı), Ankara 2001, s. 405; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, II, 192; Vasfî Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1970, s. 571-572; Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1973, s. 331-332; Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1976, II, 788-789; Babinger (Üçok), s. 285-286, 298-299; "Sâlim", *Büyük Türk Klasikleri*, İstanbul 1987, VI, 341-342; Yusuf Altınışık, *Mirzâzâde Mehmed Sâlim Efendi Divanı'ndan Seçmeler ve Tahlil Denemesi* (yüksek lisans tezi, 1995), Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 9-11; Hüseyin Güfta, *Sâlim (Mirzâzâde): Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Karşılaştırmalı Metni* (doktora tezi, 1995), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; *Kâmûsü'l-â'lâm*, IV, 2494; Ömer Faruk Akün, "Sâlim", *İA*, X, 130-133; "Sâlim Mehmed Emin Efendi", *TDEA*, VII, 443; Mehmet İpşirli, "Mirza Mustafa Efendi", *DLA*, XXX, 167-168.

HÜSEYİN GÜFTA

SÂLİM b. ABDULLAH b. ÖMER

(سالم بن عبدالله بن عمر)

Ebû Ömer Sâlim b. Abdillâh b. Ömer b. el-Hattâb el-Kureşî el-Adevî el-Medenî (ö. 106/725)

Medineli tâbiî fakihî.

Hiz. Osman'ın hilâfet yıllarında (644-656) doğduğu rivayet edilir. Babası Hz. Ömer'in oğlu Abdullah, annesi Fars kökenli asilzade bir câriye olup bazı rivayetlere göre Kısra Yezdicerd'in kızıdır. Kendisine Ebû Umeyr, Ebû Abdullah ve Ebû Münzir gibi künyeler de izâfe edilir. Sâlim b. Abdullah'ın, babasının ilmî çalışmalarını ve hayat tarzını devam ettirdiği için onun takdirini kazandığı bilinmektedir. Çok hadis rivayet eden Sâlim başta babası İbn Ömer, Ebû Eyyûb el-Ensârî, Hz. Âişe, Râfî' b. Hadîc, Ebû Hüreyre, amcası Zeyd b. Hattâb, Ebû Lübâbe el-Ensârî ve Saîd b. Müseyyeb olmak üzere birçok sahâbe ve tâbiînden rivayette bu-

lunmuştur. Sâlim'in Hz. Âişe'den hadis almadığına dair Buhârî'ye nisbet edilen bir görüş bulunmakla beraber bu bilgi Buhârî'nin eserlerinden teyit edilememiştir. Bazı hadis âlimleri, Ebû Lübâbe ve Zeyd b. Hattâb gibi sahâbilerden rivayetlerinin de münkâtî olması gerektiğini öne sürmektedir. Kendisinden oğlu Ebû Bekir, İbn Şihâb ez-Zührî, babasının âzatlısı Nâfi', Sâlih b. Keysân, Hanzale b. Ebû Süfyan, Humeyd et-Tavîl, İbn İshak, İbn Şübrûme, Rebîa b. Ebû Abdurrahman, Amr b. Dînâr el-Mekkî başta olmak üzere birçok kişi hadis rivayet etmiştir. Sâlim'in sika bir râvi olduğu ittifakla kabul edilmektedir. Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Râhûye gibi âlimlere göre en sahih sened Zührî – Sâlim b. Abdullah – Abdullah b. Ömer'den oluşan silsiledir. Sâlim b. Abdullah, hadis rivayetlerinin yanı sıra başta Hz. Ömer'in idarî uygulamaları ve babası Abdullah'ın çeşitli görüş ve davranışları olmak üzere sahâbenin hayatına dair rivayetleriyle de dikkat çekmektedir.

Yaşadığı dönemde zühdün nâdir ve hat-ta bazı âlimlere göre tek temsilcisi olan Sâlim'in, giyim tarzından siyasî ilişkilerine kadar bu ilkeyi titizlikle uyguladığını gösteren birçok olay zikredilmektedir. Babasına çok benzediği söylenen Sâlim siyasetle ilgisi açısından da onun yolunu takip etti. Dönemindeki siyasî hareketlerden uzak durmaya çalıştı. Emevî halifeleri ve idarecileriyle yakın ilişki kurmakla birlikte onlara biat etmekten de kaçınmadı. Abdül-melik b. Mervân'dan itibaren başa geçen halifelere önceleri babası adına, sonraki yıllarda kendi adına biat etmek üzere Dirmaşk'a yaptığı yolculukların dışında Medine'den hiç ayrılmadı. Hac için gelen Emevî halifeleri ve idarecilerin yardım ve ihsanlarını geri çevirdi. Buna karşılık onları Hz. Peygamber'in sünneti ve Hulefâ-yi Râşidîn'in uygulamaları hakkında bilgilendirmekten geri durmadı. Ömer b. Abdülâzîz'le ilişkisi siyaset konusundaki tavrının bir istisnası olup onun Medine valiliği sırasında danışma kurulunda görev yapmayı kabul etti ve halife seçildikten sonra kendisiyle çeşitli konularda yazışmayı sürdürdü.

Babası hayatta iken fetva vermeye başlayan Sâlim, Medine'nin bu sahada en önde gelen simalarından biri oldu ve dikkat çekici görüşleri fıkıh literatüründe yer aldı. Döneminde ortaya çıkan kelâm tartışmalarına karşı duruşu ve dirâyet tefsiri yapmaması ile de babasının yolundan gitti. Medine'nin en önemli fakihlerinden biri olduğu noktasında kaynaklar ittifak etmekle birlikte fukahâ-i seb'aya dahil olup olmadığı hususunda ihtilâf vardır. Abdul-

lah b. Mübârek gibi bazı erken dönem âlimleri Sâlim'i fukahâ-i seb'anın yedinci kişisi kabul etmekle beraber bu konu hakkında ilk eseri kaleme alan Abdurrahman b. Ebû'z-Zinâd başta olmak üzere birçok hadis, fıkıh ve tarih âlimi yedinci kişi olarak Ebû Bekir b. Abdurrahman'ı zikreder.

Sâlim'in vefat tarihi hakkında farklı rivayetler bulunmaktadır. Ancak Halife Hîşâm b. Abdilmelik'in hilâfeti boyunca yaptığı tek hac yolculuğu sırasında onu ziyaret ettiği ve hac dönüşünde Medine'de cenaze namazını kıldırıldığı dikkate alındığında Sâlim'in 106 yılının Zilhicce ayında (Mayıs 725) öldüğü söylenebilir. Sâlim b. Abdullah'ın hayatı ve İslâm ilimlerinin değişik dallarına ait literatürde yer alan görüşleri, Hüseyin b. Muhammed b. Matar el-Bellûşî tarafından Ümmü'l-kurâ Üniversitesi'nde gerçekleştirilen *el-İmâm Sâlim b. 'Abdillâh b. 'Ömer b. el-Hattâb ve fıkhuhu* (1993) başlıklı doktora çalışmasında incelenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Hüccce 'alâ ehli'l-Medîne* (nşr. Seyyid Mehdi Hasan el-Kilânî), Beyrut 1964, I, 103, 119, 283; II, 161, 165; IV, 171; Şâfiî, *el-Üm*, I-VII, tür.yer.; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. Ali M. Ömer), Kahire 1421/2001, VII, 194-199; Yahyâ b. Maîn, *et-Târîh*, II, 187; Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî, *Nesebü Kureys* (nşr. E. Lévi-Provençal), Kahire 1982, s. 351; Ahmed b. Hanbel, *el-İlâli* (Vasiyyullah), II, 172, 463; III, 470, 482; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, IV, 115; a.mlf., *et-Târîhu'l-evsaf* (nşr. Muhammed b. İbrâhîm el-Lahidân), Riyad 1418/1998, I, 357, 388, 390; Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh* (nşr. Ekrem Ziya el-Ömerî), Medine 1410, I, 359, 389, 424, 469, 471, 554-556, 645, 646; II, 226; Ebû Zûr'a ed-Dimaşkî, *Târîh* (nşr. Şükrullah b. Nî'metullah Kûcânî), Dimaşk 1980, I, 237, 244, 290; II, 714; Taberî, *Târîh*, Beyrut 1407/1987, IV, 114; Dûlâbî, *el-Künâ ve'l-esmâ* (nşr. Zekeriyâ Umeyrât - Ahmed Şemseddin), Beyrut 1420/1999, II, 49; İbn Ebû Hâtîm, *el-Merâsîl* (nşr. Ahmed İsmâ el-Kâtib), Beyrut 1403/1983, s. 71; İbn Hibbân, *eş-Şikâat*, IV, 305; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 193-198; İbn Hazm, *el-Faşı* (Umeyre), IV, 174; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *et-Tebyîn fi esnâbi'l-Kureşiyîn* (nşr. M. Nâîf ed-Düleymî), Beyrut 1408/1988, s. 408-409; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 145-154; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 457-467; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, Beyrut 1991, II, 255-256.

EYYÜP SAİD KAYA

lâm tarihi sahnesine çıkışı Akabe biatlarıyla birliktedir; Müslümanlığı burada kabul etmiş ve Medine'de gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Hicret sırasında Kubâ'da Mekke'den gelecek olan Hz. Ali'yi ve beraberindekileri beklemek üzere birkaç gün kalan ve onlarla buluştuktan sonra 24 Eylül 622 Cuma günü yola çıkan Hz. Peygamber öğle vakti girince Rânûnâ vadisinde Sâlim b. Avf kabilesine misafir oldu ve bu vadideki namazgâhta ilk cuma namazını kıldırdı. Hicret kafilesi tekrar hareket ettiğinde Benî Sâlim'den İtbân b. Mâlik ve Abbas b. Ubâde (veya Nevfel b. Abdullah), Resûl-i Ekrem'in devesi Kasvâ'nın önüne geçip kendisini ve muhâcirleri koruyacak güçte olduklarını söyleyerek onları yurtlarında misafir etmek istediler (İbn Sa'd, I, 183; Semhûdî, I, 256).

Hz. Peygamber, Medine'ye yerleştikten sonra Kubâ'ya gidip gelişinde Benî Sâlim yurduna uğrar ve İtbân b. Mâlik gibi ileri gelenlere misafir olurdu. Sâlimoğulları hicretten sonra Resûl-i Ekrem'in en büyük destekçileri arasında yer aldılar ve katıldıkları gazve ve seriyyelerde önemli görevler üstlendiler. Hz. Peygamber'in münaflıkların yaptırdığı Mescid-i Dirâr'ın yıkılması için emir verdiği iki kişiden biri Benî Sâlim'den Mâlik b. Duşşûm idi. Daha ziyade Medine'de yaşayan Sâlimoğulları özellikle Hulefâ-yi Râşidîn devrinde kabilelerinin adından çok ensar ya da Hazrec adlarıyla anılmıştır. Hulefâ-yi Râşidîn dönemindeki bütün savaşlara da katılan Sâlimoğulları, birçok şehid vermiştir. Harre Savaş'ında ölenler arasında da bu kola mensup kişiler bulunuyordu (Halîfe b. Hayyât, s. 191).

Benî Sâlim yurdunda kılınan ilk cuma namazının hâtırasını yaşatmak için Ömer b. Abdülâzîz, Medine valiliği sırasında namazgâhın yanına Mescid-i Cum'a, Mescid-i Benî Sâlim, Mescid-i Âtike ve Mescid-i Vâdî adlarıyla meşhur olan bir mescid yaptırdı. Tarih boyunca aralarında Osmanlı Padişahı II. Bayezid'in de bulunduğu birçok yönetici tarafından tamir ve yeniden inşa ettirilen (son defa 1992'de) bu mescid Mescid-i Nebevî'ye yaklaşık 2,5 km, Mescid-i Kubâ'ya ise 350 m. uzaklıkta yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-münevver*, I, 68; İbn Sa'd, *et-Tabakât* (nşr. M. Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1410/1990, I, 169, 182-183; ayrıca bk. İndeks; Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh* (Zekkâr), s. 29, 75, 191; Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-ereb*, Beyrut 1405/1984, s. 259; Firûzâbâdî, *el-Megânimü'l-müftâbe fi me'âlimi Tâbe* (nşr. Hamed el-Câsîr), Riyad 1389/1969, s. 13, 220, 381; Semhûdî, *Vefâ'u'l-*

vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Beyrut 1404/1984, I, 256; Yû-suf Ragdâ el-Âmilî, *Me'âlimü Mekke ve'l-Medîne beyne'l-mâzî ve'l-hâzır*, Beyrut 1418/1997, s. 367-368; Ahmed b. Yâsin el-Hiyârî, *Târîhu me'âlimi'l-Medîneti'l-münevver kadîmen ve hadîsen*, Riyad 1419/1999, s. 162-164.

MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞI

SÂLİM BEY, Üsküdarlı

(ö. 1885)

Son dönem

Türk müzikisi bestekârlarından,
neyzen ve şair.

1829 veya 1830'da İstanbul Üsküdar'da doğdu. Zamanının meşhur ney üfleyenlerinden olduğu için Neyzen ve Üsküdar'da doğup şöhret bulduğu için Üsküdarlı lakaplarıyla anılır. Bestekâr Hacı Fâik Bey'in ağabeyidir. İyi bir tahsil gördüğü ve Ticaret Nezâreti'nde müdürlük yaptığı bildirilmektedir. Neyi Beşiktaş Mevlevihânesi şeyhi Neyzen Sâlih Dede Efendi'nin üvey kardeşi neyzen ve giriftzen Mehmed Said Dede'den öğrendi. Bazı kaynaklar ney hocasının neyzen ve tanburî Oskıyan Efendi olduğunu belirtmektedir (İbnülemin, s. 260). Müsiki konusunda ayrıca Hâşim Bey'den faydalandı.

Genç yaşta tasavvufa meylederek Sa'diyye tarikatına girdi. Üsküdar Ahmediye'de Kefçe Dede mahallesi Karacaahmet cad-desinde bulunan Salı (Şeyh Cemal Efendi) Tekkesi'nin ikinci şeyhi Fethi Efendi'nin kızı Dürrîye Hanım'la evlendi ve bu evlilikten tek çocukları olan kızı Sâdiye dünyaya geldi. Daha sonra Fethi Efendi'ye intisap ederek ondan hilâfet aldı. Mevlevîlik ve Rifâîlik'le de irtibatı vardı. Uzun süre Üsküdar Mevlevihânesi'nde neyzenbaşılık yapmasının yanında Cemal Efendi Tekkesi'nin son dönem zâkirbaşlıklarındandı. Ney çalmadaki ünü yayılınca müsiki çevrelerinde aranan bir neyzen oldu. Bilhassa mansur ney üflemede çok başarılı idi. Genellikle yakın dostu giriftzen Rızâ Bey'le tekkelere devam edip buralarda ney üflerdi. Son yıllarda piyanonun Türk müzikisi icrasına katılması sebebiyle piyano ile eser icrasında boyu biraz kısaltılarak akordu tizleştirilmiş neyler üflediği söylenir.

Sâlim Bey, 22 Ramazan 1302 (5 Temmuz 1885) Pazar günü Sandıkçı Şeyh Ethem Efendi Rifâî Dergâhı'nda yapılan âyinde ney ile uşşak taksim yaptıktan sonra ism-i celâl zikri esnasında fenalaşarak Zâkirbaşı Dellâl Osman Efendi'ye "Kerîm Allah, rahîm Allah" ilâhisini okumasını söyledi ve bu sırada vefat etti (a.g.e., s. 260;

SÂLİM b. AVF (Benî Sâlim b. Avf) (بنو سالم بن عوف)

Hazrec kabilesinin bir kolu.

Hazrec'in kollarından biri olup adını Sâlim b. Avf b. Amr b. Avf b. Hazrec el-Kah-tânî'den alır. Benî Sâlim'in tarihi Hazrec ile iç içedir (bk. HAZREC). Benî Sâlim'in İs-